

İbn Sînâ ve Felsefesiyle İlgili Rusça Araştırmalar^a

FEĞANİ BEYLER^b

Geliş Tarihi: 02.03.2016 | Kabul Tarihi: 30.04.2016

Öz: Dünyanın çeşitli bölgelerinde yüzyıllardan beri İbn Sînâ üzerine çok fazla çalışma yapılmış, filozofun eserleri değişik dillere defalarca tercüme edilmiş, hatta özel İbn Sînâ bibliyografya çalışmaları alanı bile oluşmuştur. Rusya'da da aynı durumdan söz etmek mümkündür. Şöyle ki, Rusya'da üzerinde en çok durulan İslâm filozofu İbn Sînâ'dır. Filozofun bir kısım eserleri tercüme edildiği gibi, onu müstakil araştırma konusu yapanlar da vardır. Kısacası, İbn Sînâ'ya tahsis edilen Rusça araştırmaların hacmi oldukça büyüktür. Şüphesiz ki bunda İbn Sînâ'nın çok büyük bir tabip olmasının önemli etkisi de olmuştur. Bu çalışmanın amacı, hem SSCB döneminde, hem de SSCB sonrası dönemde İbn Sînâ'nın felsefi ve bilimsel mirası ile ilgili Rusça çalışmalar hakkında bilgi vermek ve Rusyalı araştırmacıların onun geliştirmiş olduğu felsefi öğretiler konusunda yaptıkları değerlendirmelerin analizini yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm felsefesi, İbn Sînâ, Rusça, tercüme çalışmaları, telif çalışmaları.

^a Bu makale yazarın 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Rusya'da İslâm Felsefesi Çalışmaları ve İslâm Felsefesinin Yorumu* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^b Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
feganibeyler@gmail.com

Researches on Avicenna and His Philosophy in Russian

FEĞANİ BEYLER

Received: 02.03.2016 | Accepted: 30.04.2016

Abstract: Various lands of the world, it has been worked on Avicenna many times for centuries, his works have been translated into various languages over and over, even it has specially been the field of bibliographic works on Avicenna. It is possible to say the same case in Russia, too. Id. est., Avicenna is the Muslim philosopher discoursed in Russia. It has not only been translated the philosopher's works, but also he has been studied separately. Shortly, the capacity of Russian researches designated for Avicenna is quite large. Undoubtly there is also an effect that Avicenna is a physician. The aim of this study is to inform about researches in Russian on Avicenna's philosophical and scientific heritage both in the period of USSR and after USSR, and to analyze evaluations of Russian researchers in the philosophical doctrines advanced by him.

Keywords: Islamic philosophy, Avicenna, Russian, translated works, original works.

Giriş

Dünyanın çeşitli bölgelerinde yüzyıllardan beri İbn Sînâ üzerine on binlerce çalışma yapılmış, filozofun eserleri değişik dillere defalarca tercüme edilmiş, hatta özel İbn Sînâ bibliyografya çalışmaları alanı bile oluşmuştur. Bunun temel nedenleri arasında sadece İbn Sînâ'nın İslâm filozofları içerisinde en çok eser vermiş müelliflerden biri olduğunu, ayrıca üslûbunun gücü, ele aldığı konuları ayrıntılı bir şekilde ortaya koyup sonuca götürdüğünü ve yine çok büyük bir hekim olduğunu belirtmek yeterlidir.

Her şeyden önce belirtelim ki Rus oryantalistlerinin üzerinde durdukları ilk İslâm filozofu, İbn Sînâ'dır. Şüphesiz ki bunda İbn Sînâ'nın çok büyük bir tabip olmasının önemli etkisi olmuştur. Biz bu makalede İbn Sînâ'nın felsefesiyle ilgili Rusça çalışmalara yoğunlaşacağımızdan, tabipliğiyle ilgili çalışmalara yer vermeyeceğiz.

1918 yılına kadarki Rusça İslâm Felsefesi çalışmalarında da en çok yer verilen İslâm filozofu İbn Sînâ'dır. Onunla ilgili, daha doğrusu, İbn Sînâ'ya yapılan atıflar artık 1835 yılında St. Petersburg'da *Plyuşarov Ansiklopedik Leksikomu*'nda yer almıştır. İbn Sînâ'yla ilgili diğer yayınlara ilişkin bilgiler ünlü oryantalist İ. M. Berezin tarafından yayınlanan *Rusça Sözlük* (St. Petersburg, 1873) gibi ansiklopedik sözlüklere de dâhil edilmiştir.¹

SCBB döneminde de üzerinde en çok durulan İslâm filozoflarından biri, İbn Sînâ'dır. Filozofun bir kısım eserleri Rus diline tercüme edildiği gibi, onu müstakil araştırma konusu yapan araştırmacılar da vardır. Kısacası, İbn Sînâ'ya tahsis edilen Rusça araştırmaların hacmi oldukça büyüktür.

Türk-İslâm Tıp Tarihi ile ilgili çalışmaları ile de bilinen merhum Arslan Terzioğlu, İbn Sînâ'nın dünya çapında ne denli ünlü ve etkin olduğunu anlatırken aşağıdaki değerlendirmede bulunur:

1980 yılında 31 Ağustos ile 7 Eylül tarihleri arasında Barcelona'da dü-

¹ Oidinposha Imamkhodjaeva, "The Excavation & Recovery Of Abu Ali Ibn Sina From Western & Russian Orientalism: The Central Asian Cultural Roots of Ibn Sina", yayınlanmamış doktora tezi, Binghamton University, New York, 2000, s. 115.

zenlenen XXVII. Milletlerarası Tıp Tarihi Kongresi'nde özel bir seksiyonun doğumunun 1000. yıldönümü nedeni ile İbn Sînâ'ya hasredilmesi bu büyük ilim adamının hâlâ dünya ilim âleminde ne kadar tesirli olduğunu göstermektedir.

Barcelona'daki bu kongrede Sovyetler Birliği'nde İbn Sînâ araştırmalarının 1956'dan beri hızlandığı, gerek Prof. Dr. Petrov'un, gerekse Dr. Yu. A. Atabekov'un verdikleri bildirimlerden anlaşılmaktadır. Hemedan'daki eski türbesinden, yeni yapılan türbesine İbn Sînâ'nın kemikleri taşınmadan önce kafatasından yapılan fotoğraflar, Said Nefisî tarafından Rus ilim adamı V. N. Ternovski'ye veriliyor. 1956 senesinden beri gerek Ternovski'nin, gerekse diğer Rus ilim adamları M. M. Gerasimov, Prof. Dr. Yu. A. Atabekov ve Sh. Kh. Khamidullin tarafından yapılan antropolojik araştırmalar, bilhassa Özbekistan'da Andijan State Medical Institute'de değerlendirilerek heykeltıraş Ye. S. Sokolova tarafından İbn Sînâ'nın bir büstü yapılmıştır. Buna dair Prof. Dr. Yu. A. Atabekov ve Sh. Kh. Khamidullin tarafından 1980 yılında İbn Sînâ'nın 1000. yıldönümü için Rusça ve İngilizce olarak *A Bust of Abu Ali Ibn Sina a Scientific Reconstruction of Great Scholar's Image* isimli bir kitap Taşkent'te neşredilmiş olup, bunun bir nüshası Prof. Yusuf Atabekov tarafından "hürmetli dostumuz Terzioğlu'na armağan" Türkçe ithafı ile bana Barcelona'da verilmiştir.²

Rusça İbn Sînâ Çalışmaları

Onun eserlerinin Rusça, Özbek ve Tacik dillerine çok sayıdaki tam ve seçilmiş tercümelerinden (hacimli notlarla birlikte) ayrı olarak *eş-Şeybu'r-Reîs* hakkında aşağıdaki çalışma zikredilmelidir:

İbn Sina (Avitsenna) 1000 let: Materialü Yubileyınb Konferentsiy/İbn Sînâ'nın Doğumunun Bininci Yıldönümü" (Moskova, 1980). Bu eser, Sovyet Oryantalizm tetkiklerinde İbn Sînâ'ya yaklaşımlar dizisini doğu bir şekilde yansıtır; dahası faydalı bir kaynakça sunar.³

² Habil Arslan Terzioğlu, "Şimdiye Kadar Bilinmeyen Bir İbn Sînâ Portresi ile Yeni Bulunan Bazı Belgeler ve Son Araştırmalar Işığı Altında İbn Sînâ'nın Türk-lüğü Meselesi", *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri (17-20 Ağustos 1983)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, s. 34.

³ Alexander Knysh, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde İslâm Felsefesi", *İslâm Felsefesi Taribi*, Ed.: Seyyid Hüseyin Nasr, Oliver Leaman, Çev.: Şamil Öçal, Hasan Tun-

İbn Sînâ felsefesini diğer İslâm filozoflarının felsefî görüşleri ile karşılaştırarak değerlendiren çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak Taşkent'te 1973 yılında Rusça olarak İ. M. Muminov tarafından yayınlanmış “*Perepiska Abu Rayhana Beruni i Abu Ali İbn Sînâ/Birûnî ve İbn Sînâ: Yazışmalar (Mektuplaşmalar) (Ecvibe alâ mesâilî Ebi'r-Reyhan el-Birûnî)*” başlığını taşıyan eseri gösterebiliriz. Yazar, bu çalışmasında, Birûnî'nin İbn Sînâ'ya Aristo'nun gök cisimleri konusundaki eserlerine dair sorduğu 10 soruyu ve İbn Sînâ'nın verdiği cevapları Rusçaya çevirmiş ve incelemiştir. Yine Birûnî'nin İbn Sînâ'ya Aristo'nun “*Fizik*” eseriyle ilgili sorduğu 8 soru ve İbn Sînâ'nın cevaplarını çalışmasına dâhil etmiştir.

İbn Sînâ'nın “*el-Kasîdetü'l-Ayniyetü'r-Rûbiyye fi'n-Nefs*” adlı yirmi beyitten oluşan risâlesi, Rusçaya Y. Kolovski ve T. Mardonov tarafından Tacikçe ve Rusçaya tercüme edilmiştir (Duşanbe, 1971, 1980). Sembolik hikâye tarzında kaleme alınmış olup insanî nefsin dünyadan uzaklaşarak kemâle erişini ve faal akılla ittisâlini konu edinen “*Selâmân ve Ebsâl*” adlı risalesi, S. Hüseyinzade ve A. Şaripov tarafından Rusçaya çevrilmiştir (Duşanbe, 1980). Bu tercümeye beş şerh yazılmıştır. “*El-Işk*” risâlesinin ise bazı bölümleri Rusçaya aktarılmıştır.⁴

Daha önce de belirtildiği üzere, İbn Sînâ'nın bir kısım eserleri Rusçaya tercüme edildiği gibi, onu özel araştırma konusu yapan müellifler de vardır. İbn Sînâ'nın başta “*Tıp Kanunları*” olmak üzere bazı eserleri Rusçaya ve Özbekçeye tercüme edilmiştir. 1961 yılında “*Kanun*” Rus ve Özbek dillerinde altı cilt olarak yayınlanmıştır.

Kânûn'un I. kitabının 1930 senesinde Cameron Gruner ve 1966'da Mazhar H. Shah tarafından İngilizceye tercümesi, tamamının ise 5 cilt halinde 1954-1960 yılları arasında Rusçaya tercüme edilip yayınlanması, İbn Sînâ'nın doğumundan 1000 sene sonra bile dünya tababetini hâlâ etkisi altında tutan dünyanın gelmiş geçmiş en büyük hekimlerinden biri olduğunu göstermektedir.⁵

cay Başoğlu, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, C: III, s. 419.

⁴ Ömer Mâhir Alper, “İbn Sînâ”, *DİA*, Cilt: XX, İstanbul, 1999, s. 340-341.

⁵ Habil Arslan Terzioğlu, “İbn Sînâ'nın Tababeti ve Avrupa'ya Tesirleri”, *İbn Sînâ: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Der.: Aydın Sayılı, Türk Tarih Kurumu Bası-

1980-1981 yıllarında aynı kitap, Moskova'da ikinci kez basılmıştır. 1982 yılında A. Kadiri, İbn Sînâ'nın "İzbrannoye/Seçmeler"ini Özbekçe olarak yayınladı. Daha sonra İbn Sînâ'nın "Kanun"u Rusça on cilt halinde yeniden yayınlanmıştır.⁶

Yukarıdaki tercümelemler dışında, İbn Sînâ hakkında Rusça bağımsız çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmaların yapıldığı kronolojiyi dikkate aldığımızda, söz konusu eserlerin en önemli olanlarını kısa değerlendirmelerle birlikte aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

A. A. Semenov, *Abu Ali İbn Sina (Avitsenna)*, Stalinabad, 1952.

Y. N. Zavadovski, *Abu Ali İbn Sina (Opıt Kritičeskoj Biografiji)*, Taşkent, 1958.

Adlarından da görüleceği üzere, bu eserler filozofun hayatı ve eserleri konusunda bilgiler içermektedir.

M. N. Boltaev, *Abu Ali İbn Sina: Velikiy Mıslitel, Uçenry-Entsiklopedist Srednevekovogo Vostoka/Ebû Ali İbn Sînâ: Orta Çağ Doğusunun Büyük Düşünürü, Ansiklopedist-Bilgin*, Taşkent, 1980.

B. Y. Şidfar, *İbn Sînâ*, Ed.: G. B. Şaymuhambetova, Moskova, 1981. Yazar, bu eserde İbn Sînâ'nın çocukluk dönemi, gençlik yılları, yaşam yolunu seçmesi, ilk eserleri ve Cürcan'da geçirdiği iki yıllık dönem konusunda bilgiler vermektedir. Kitabın sonunda İbn Sînâ'yla ilgili okuma önerileri bulunur.

E. M. Primakov, M. S. Asimov, E. A. Frolova vd., *İbn Sina (Avicenna): İzbrannıye Filososfskiye Proizvedeniya/İbn Sînâ'nın Önemli Felsefi Eserleri*, kolektif telif, Moskova, 1980. Bu eser İbn Sînâ'nın değişik eserlerinden bazı bölümlerin Rusçaya çevirisini içermektedir.

M. B. Baratov, *Velikiy Mıslitel Abu Ali İbn Sina/Büyük Düşünür Ebû Ali İbn Sînâ*, Taşkent, 1980.

A. A. Abdullayev, *Rol Uçenib Horezma v Stanovleniyi Abu Ali İbn Sini/İbn Sînâ'nın Oluşumunda Harezmi Âlimlerinin Rolü*, Taşkent,

---

mevi, Ankara, 1984, s. 66.

⁶ İsmail Taş, "SSCB Döneminde İslâm Felsefesi", *Marifet İlmî Dergi*, sy, 3, Konya, 2002, s. 281.

1980. Bu çalışma 21 sayfadan ibaret olup bir makale düzeyindedir. Kanaatimizce, bu eser amacına ulaşmamıştır. Çünkü ele aldığı konular, daha çok İbn Sînâ'nın tıpla, özellikle farmakolojiyle ilgili görüşleridir.

B. Vahabova, *Rukopisi Proizvedeniy İbn Sini v Sobraniyi İnstituta Vostokovedeniya Akademiyi Nauk UzSSR/Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Oryantalizm Enstitüsü Kataloglarında İbn Sînâ'nın Eserlerinin El Yazmaları*, Taşkent, 1982. 71 sayfana oluşan bu çalışmanın adından da görüldüğü gibi, B. Vahabova, burada İbn Sînâ'nın değişik eserleriyle ilgili el yazmalarının kütüphanelerin hangi bölümünde olduğunu ve yer numaralarını işlemiştir.

Yu. S. Arzumetov, K. Yu. Yoldaşev, *Meditinskiye Vzglady İbn Sini/İbn Sînâ'nın Tıpla İlgili Görüşleri*, Taşkent, 1983.

B. Brentes, S. Brentes, *İbn Sina (Avicenna)*, Kiev, 1984. Bu eser 1979 yılında yayınlanan Almanca Leipzig baskısından Rusçaya P. M. Komışançenko tarafından açıklamalı şekilde çevrilmiştir. Toplam 87 sayfadan ibaret olan bu eserde, İslâm ve İslâm filozofları, mütekellimler ve filozoflar, İbn Sînâ'nın felsefe dünyası, onun dünya görüşü, nazarî ilimlerin İbn Sînâ tarafından sınıflandırılması, İbn Sînâ'nın eserlerinde materyalizm motifleri, İbn Sînâ'nın tabiat ilimleri, matematik ve tıp alanındaki eserleri ve İslâm'da tıp bilimine verilen değer gibi konular ele alınmaktadır.

A. Sagadeyev, *İbn Sînâ (Avicenna): Hayatı, Eserleri, İbn Sînâ'ya Göre İlimlerin Tasnifi: Mantık, Fizik ve Metafizik*. Moskova, 1985.

M. Dinorşoyev, *Naturfilosofiya İbn Sini/İbn Sînâ'nın Doğa Felsefesi*, Ed.: M. S. Asimov, Duşanbe, 1985.

İbn Sînâ üzerine Türk bilim adamlarınca giderek artan sayıda çalışmalar yapılırken, eski SSCB'de de bu büyük filozof-bilgini çeşitli yönleriyle inceleyen yayınlar yapıldığını görmekteyiz. SSCB'de İbn Sînâ'nın eserlerini inceleyen çalışmalarıyla dikkat çeken bilim adamları arasında aşağıdakilerin adlarını sayabiliriz:

M. S. Asimov, G. A. Aşurov, V. F. Asmus, A. M. Bogoutdinov, M. N. Boltaev, İ. Breydo, M. Dinorşoiev, H. Dodihudoev, P. Faktoroviç, S. N. Grigoryan, T. İzmaylova, Ş. Juraev, V. L. Nevski,

K. Olimov, B. D. Petrov, V. Romodin, A. A. Semenov, S. B. Se-rebryakov, V. A. Smirnova-Rakitina, V. V. Sokolov, U. Sultonov, P. G. Şad, V. A. Ternovski, A. K. Zakuev, Y. N. Zavadovski vs.⁷

Bu bilim adamlarından U. Sultonov'dan sonra A. M. Bogoutdinov, Sovyet İbn Sînâ biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. U. Sultonov, Sovyet İbn Sînâ bilimi geleneğini geliştirerek büyük filozofun sosyal ve ahlâkî görüşlerini ilk kez sistemli bir incelemeye tâbi tutmuştur. İbn Sînâ'nın düşüncelerinin orijinalliğini ortaya koyan birçok önemli çalışma SSCB Bilimler Akademisi'nin muhâbir üyesi olan M. S. Asimov'un kalemine aittir. Felsefi düşüncenin gelişmesinde İbn Sînâ'nın yeri ve rolü onun tarafından incelenmiştir.

Burada, daha çok İbn Sînâ'nın doğumunun 1000. yıldönümüne armağan olarak SSCB'de yayınlanan iki kitap üzerinde durulacaktır:

“*İbn Sînâ: İzbrannıye Filosofskiye Proizvedeniya/İbn Sînâ: Seçilmiş Felsefi Eserleri*” ve N. Rahmatullayev'in yazdığı ve M. Dinorşoev'in editörlüğünü yaptığı “*Filosofskiye Vzglyadı İbn Sino v Knige Ukazaniya i Nastavleniya/İbn Sînâ'nın el-işârât ve't-Tenbîhât Kitabındaki Felsefi Görüşleri*”.

G. N. Fedoseyev'in İbn Sînâ Araştırma ve Değerlendirmesi

Tacikistan Bilimler Akademisi'nin Felsefe Bölümü tarafından hazırlanmış olan İbn Sînâ: İzbrannıye Filosofskiye Proizvedeniya/İbn Sînâ: Seçilmiş Felsefi Eserleri” kitabı, G. N. Fedoseyev'in yazdığı önsöz, M. Asimov ile M. Dinorşoyev'in birlikte yazdıkları "İbn

⁷ Bu araştırmacılar, İbn Sînâ ve İbn Sînâ Felsefesiyle ilgili olarak aşağıdaki çalışmaları kaleme almışlardır:

A. M. Bogoutdinov, *Velikiy Mislitel Srednevekovya* (Ortaçağın Büyük Düşünürü), Tacikistan Edebiyatı Yayınları, 1953, *Predislovie k Knige İbn Sino Donışnoma* (İbn Sînâ'nın Dânişnâme Kitabına Önsöz), Stalinabad, 1957; M. N. Boltayev, *Voprosi Gnoseologiyi i Logiki v Proizvedeniyah İbn Sino i Yego Şkoli* (İbn Sînâ'nın Eserlerinde Onun Okulunun Gnoseoloji ve Mantık Meseleleri), Duşanbe, 1965; İ. Breydo, *Velikiy Tadjikskiy Uçeny İbn Sino* (Büyük Tacik Bilgini İbn Sînâ), Leningrad, 1959; M. Dinorşoev, “Filosofskaya Ontologiya İbn Sino” (İbn Sînâ'nın Felsefi Ontolojisi), *İzvestiya Akademiyi Nauk Tadjikskoy SSR Dergisi*, sy, 2, Duşanbe, 1979 ve “Filosofskoye Osnovaniye Kanona Vraçebnoy Nauki” (Kanun'un Felsefi Esası; T. İzmaylova, *Avitsemna*, Leningrad, 1952; Ş. Juraev, “İdeyi İbn Sino ob Elementah Protivoreçiya (İbn Sînâ'nın Çelişkili Unsurlar Hakkında Düşünceleri), Taşkent, 1976 (doktora tezi, yayınlanıp yayınlanmadığı konusunda bilgiye ulaşılamadı); Y. Zavadovski, *Abu Ali İbn Sînâ*, Taşkent, 1958 (yayınlanmamış doktora tezi).

Sînâ ve Dünya Uygarlığının Gelişmesindeki Rolü" bölümü ve İbn Sînâ'nın yaşamının ve bilimsel faaliyetinin güvenilir bir kaynağı olan Biyografi ile birlikte Orta Çağ felsefe kültürünün değerli âbideleri olan Dânişnâme-i Alâi ve Necât eserlerinin Rusça tercümelerinden oluşmaktadır. Dânişnâme, Mantık (35 madde), Metafizik (63 madde) ve Fizik (51 madde) olmak üzere 3 bölüme; el-İşârât ve't-Tenbihât, Mantık (10 madde), Fizik ve Metafizik (12 madde) olmak üzere 2 bölüme Necât ise 22 maddenin anlatıldığı 5 bölüme ayrılır. Kitabın sonunda ise "Açıklayıcı Notlar" bölümü yer almaktadır.

SSCB Bilimler Akademisi üyesi olan G. N. Fedoseyev'in yazdığı kısa önsözde, Buharalı Ebû Ali İbn Sînâ'nın adının dünya kültür tarihine sağlam bir şekilde girmesinin rastgele olmadığı, Orta Çağın seçkin, ansiklopedik bir bilgini olduğu, felsefe, tıp, matematik, astronomi, botanik, jeoloji, dilbilimi, şiir, müzik gibi bilimin çeşitli dallarını kapsayan engin bir mirasa sahip olduğu ifade edilmektedir. İbn Sînâ'nın yeteneğinin en belirgin olarak felsefe ve tıp alanlarında ortaya çıktığı, eserlerinin felsefe ve mantık tarihinde silinmez izler bıraktığı kaydedilir. Çeşitli meselelerin ileri sürülme ve çözümleme biçimleri onun son derece orijinal bir düşünür olduğunu gösterir.

Fedoseyev'in değerlendirmelerine göre, İbn Sînâ, Aristo'nun felsefi görüşlerini ve Platon'un bazı düşüncelerini geliştirdi, Farâbî'nin ve diğer Doğu düşünürlerinin eserlerinden yararlanarak kendinden önceki felsefi düşüncelerin sonuçlarını ve devrinin bilimsel verilerini genelleştirdi. İbn Sînâ'nın en önemli eserlerinden olan el-Kânûn fi't-Tıbb daha XII. yüzyılda Avrupa'da Latinceye çevrildi. Beş yüzyıl boyunca Orta Çağ Avrupa'sında hekimlerin el kitabı olan ve matbaa icat edildiğinde Venedik'te basılan ilk kitaplar arasında bulunan Kânûn, XV-XVII. yüzyıllarda otuzdan çok defa basıldı.

Düşünürün edebî-estetik görüşleri, nazım ve müzik üzerine yazdığı risalelerde ifadesini bulmuştur. İbn Sînâ'nın edebî ve felsefi hikâyeleri (Hayy ibn Yakzân ve diğerleri) Doğu edebiyatının gelişmesi üzerine büyük etki yapmıştır. Onun edebî- felsefi hikâyelerinin motiflerini, İbn Sînâ'dan seçkin bir düşünür olarak söz eden

Dante'nin İlahî Komedi'sinde görmek mümkündür.

Fedoseyev, Sovyetler Birliği'nde bugüne kadar İbn Sînâ üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen, düşünürün mirasının daha derinlemesine incelenmesine, özellikle felsefi, edebî-estetik eserlerinin yayınlanmasına henüz başladığını ifade etmektedir. Bu bakımdan İbn Sînâ'nın felsefi eserlerinden oluşan bu kitabın ilgi çekeceğini kaydeder. İlk kez Rusça dilinde basılan el-İşârât ve't-Tenbihât'ın gerek üslubu ve gerekse İbn Sînâ'nın son eserlerinden biri olduğundan, düşünürün felsefesini anlamak bakımından büyük önem taşıdığını ifade eder. Çok ciltli Kitâbu's-Şifâ eserinin "Fizik" bölümünü oluşturan Necât'ın Rusça çevirisi ilk kez bu kitapta yayınlanmaktadır. Fedoseyev, bu kitabın, İbn Sînâ'nın felsefesi ile ilgili incelemelere katkıda bulunacağını ve büyük bilginin doğumunun 1000. yıldönümüne güzel bir armağan olacağını ifade ederek sözlerine son verir.

M. Asimov ve M. Dinorşoyev'in İbn Sînâ Üzerine Çalışmaları

M. Asimov ile M. Dinorşoyev'in birlikte yazdıkları *"İbn Sînâ ve Onun Dünya Uygarlığının Gelişmesindeki Rolü"* adlı eserde, bilim ve kültür tarihinde fevkalâde bir olay olarak nitelenen İbn Sînâ'nın yaşamı, kendinden önceki kültürle olan ilişkisi, dünya uygarlığına katkısı, dünya uygarlığının sonraki gelişimi üzerine etkisi meseleleri ele alınmaktadır. Yazarlar, İbn Sînâ'nın içinde yaşadığı devrin özelliklerini anlatırlar; Samânî devleti zamanında Buhara, Semerkant, Nişâpur, Cürcan, Herat gibi şehirlerin gelişip büyüdüğünü, kültür düzeyinin çok yükseldiğini ve bu devirde tam yüz önemli filozof, matematikçi, astronom, tıp bilgini, kimyacı, coğrafyacı, tarihçi, filolog, edebiyatçı ve diğer bilginlerin adlarının bilindiğini kaydederler.

Yazarlara göre, Orta Çağ'da Doğu'da otobiyografi yazma geleneği yoktu. Kültür alanında ünlü kişilerin hayat hikâyesini ve bilimsel faaliyetini öğrenmek için onların eserlerinde dağınık halde bulunan bilgilerden yararlanmak, tarihî ve edebî vakayinâmelerden (kronikler) parça parça bilgi toplamak gerekirdi. İbn Sînâ bu hususta tarihçiler için sevinç veren bir istisna olarak ortaya çıkmaktadır. Onun bizzat kendisi ve öğrencisi Ebû Ubeyd Abdülvâhid el-

Cüzcânî tarafından hazırlanmış olan biyografisi, Ebul Hasan Beyhakî, İbn el Kıftî ve İbn Ebî Usaybia'nın varyantları olmak üzere birbirinden az farklı 3 varyant halinde elimize kadar gelmiştir. Usaybia'nın varyantı defalarca Rusça olarak yayınlanmıştır. Tacikistan Bilimler Akademisi mensupları, İbn Sînâ'nın 1000. doğum yıldönümü münasebetiyle bu eserin Rus ve Tacik dillerine yeni bir çevirisini yaptılar.⁸

M. Asimov'la M. Dinorşoyev'in eserinde, sonraki bölümlerde İbn Sînâ'nın yaşamı anlatılır ve önemli eserleri hakkında bilgi verilir. İranlı bilim adamı Sait Nefisi'ye göre, İbn Sînâ tarafından yazılmış veya ona ait olduğu ifade edilen Arapça 456, Tacik dilinde ise 23 eser vardır. Büyük bilginin düşüncesinin gelişmesini ve görüşlerinin evrimini anlamak için onun kaybolmuş olan "Kitâbu'l-İnsâf" adlı 20 ciltlik eserinin özellikle büyük önem taşıdığı vurgulanır.

A. M. Bogoutdinov, İbn Sînâ'nın 300 eser yazdığını tahmin eder.

"El-Mubâhasât" adlı eserin önsözünde İbn Sînâ, İnsâf kitabında, önce Doğulu ve Batılı bilginlerin kendi aralarındaki tartışmalarının aktarıldığını, daha sonra da tartışma konusu olan meselelerin halli için en âdil yolun gösterildiğini, bu şekilde eserde 28.000 meselelerin incelenmiş olduğunu yazar, kitabında dile getirilen düşünceleri İbn Sînâ daha sonra "El-Hikme el-Meşrikiyye" eserinde yeniden ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak bir rivayete göre bu kitaptan sadece 1909'da Kahire'de basılmış olan mantık bölümü muhafaza edilmiştir. Başka bir rivayete göre ise bu kitap Ayasofya Kütüphanesi'nde 2403 numarada kayıtlıdır. Yazarlar, bu eserin Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunduğu dair bilginin doğru olması halinde İbn Sînâ'nın mantık ve felsefeye olan katkısını daha etraflıca ve esaslıca incelemenin mümkün olacağını kaydederek.⁹

İbn Sînâ'nın kendinden önceki kültürle olan ilişkisi konusun-

⁸ Tüten Özkaya, "Sovyetler Birliği'nde İbn Sînâ Üzerine Çalışmalar", *Erdem Dergisi*, Cilt: 4, sy, 11, Ankara, 1989, s. 631.

⁹ Nevzat Ayas, *el-Hikmetu'l-Meşrikiyye* eserinin İstanbul yazma kütüphanelerinde aranmış ve bulunmuş olduğunu, İsmail Hakkı İzmirli ise bu eserin İstanbul'da Ayasofya ve Nuru Osmaniye kütüphanelerinde, İbn Sînâ mecmuaları arasında bulunduğunu yazar.

da, büyük bilginin felsefe ve tabiat bilimleri ile ilgili düşüncelerinin antik Yunan-Roma felsefesinin temelleri üzerinde geliştiği ifade edilir. Kıtâbu’ş-Şifâ, Necât ve Dânişnâme-i Alâî eserlerinde İbn Sînâ üzerinde en büyük etkiyi Aristo’nun yaptığı, Platon’un etkisinin ise az olduğu kaydedilir. Yazarlar, İbn Sînâ’nın atomculuk teorisini prensip itibarıyla reddetme nedenlerini 5 madde halinde açıklamaktadırlar. Daha sonra tıp teorisi ve uygulamasının da antik tıbbın temelleri üzerinde geliştiği, zira Kânun’da Hippokrat’a 85, Galenos’a 253, Dioskarid’e 135 defa atıfta bulunduğu kaydedilmektedir. Ancak yine de İbn Sînâ’nın eserlerinin teori kaynaklarını antik düşünceyle sınırlamanın doğru olmayacağı ifade edilmektedir.

İbn Sînâ’nın içinde yaşadığı devirden önce, Orta ve Yakın Doğu ülkelerinde felsefi ve bilimsel düşünce önemli mesafeler kat etmişti. İbn Sînâ’nın birçok İslâm bilgininin eserlerine yaptığı çok sayıda atıflar, Onun bu bilginler hakkında iyi bilgi sahibi olduğunu gösterir. Örneğin, İbn Sînâ felsefi öğretilerinde, Tanrı- Dünya-İnsan sorununu, ahlâkın ve ahlâkî değerlerin tabiatını ve sosyal meseleleri Kindî ve Farâbî’nin anlayışına göre ele alır. Ayrıca Kânun’daki birçok hastalıkların enfeksiyonu, her şahsa ayrı olmak üzere ilaç tavsiye edilmesi ve mizaç ile ilgili düşüncelerin Ebû Bekr er-Râzî ve diğer İslâm hekimlerinin tezlerine uygun olarak geliştirildiği öne sürülür.

Yazarlar tarafından, İbn Sînâ’nın büyüklüğünü anlamak için Orta Çağ dönemine hâkim olan ideolojinin, her türlü serbest düşüncüyü boğan, aydın düşünürleri dinden Tıp alanına kadar 40’dan çok eser yazmış olan İbn Sînâ’nın tıp bilimine yaptığı katkının özellikle büyük olduğu, Rusça ve Özbekçeye çevrilmiş olan 5 ciltlik Kânun’da bir yığın orijinal düşüncenin yer aldığı ifade edilmektedir. Bu eserde, tabiat bilimleri tarihinde ilk kez gözün anatomisinin ve görme mekanizmasının doğru tanımı verilmiş, ayrıca tüm sinirlerin merkezi olarak beynin fonksiyonu hakkında ilginç düşünceler ileri sürülmüştür. İbn Sînâ farelerin veba yaydığını ortaya çıkardı, gözlem ve deneylere dayanarak veba ile koleranın, cüzam ile diğer deri hastalıklarının, zatülcenp ile zatürreenin farklı hastalıklar olduğunu tespit etti, şeker hastalığını, mide ülseri ve

menenjiti ayrıntılı olarak anlattı. Çiçek hastalığının kızamıktan farklı olduğunu ilk kez yine o söyledi, suçiçeğini müstakil bir hastalık olarak ele alırken çiçek hastalığını bulaşıcı hastalıklar grubuna dâhil etti. İbn Sînâ, klinik tıbbın müstakil bir bölümü olarak psiko-terapinin temelini attı. Kânûn 1500'den fazla ilaç hakkında bilgi içerir. Yazarlar, Kânun'da tarif edilen 70'den fazla ilacın halen Sovyetler Birliği'nde kullanılmakta olduğunu bildirmektedirler. Kânûn'dan önce yazılmış olan "Edviye-i Kalbiyye" eserinde, İbn Sînâ kendi zamanında bilinen ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılan ilaçların tam olarak açıklamasını ilk kez vermektedir; bizzat kendisi tarafından hazırlanmış olan ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılmış olan 10 karmaşık ilacı tarif etmektedir.

Diğer bilim dalları arasında İbn Sînâ en büyük katkıyı jeolojinin gelişmesine yapmıştır. Özellikle onun ve aynı zamanda Birûnî tarafından da geliştirilmiş olan yer kabuğunun evrimi teorisinin eşine rastlanmamıştır. Dünyanın meskûn bölgelerinin eski zamanlarda büyük bir ihtimalle denizlerle kaplı olduğuna inanan İbn Sînâ'nın, Mısır, Sudan ve Arabistan çölünün bulunduğu tüm toprakların eskiden denizlerle örtülü olduğunu tahmin eden Birûnî ile aynı görüşü paylaşması ilginçtir.

Yazarlar, İbn Sînâ'nın eserlerinin daha özenle yapılacak olan incelemesi sırasında, felsefe ve tıp alanlarında olduğu gibi bilimin diğer dallarında da birçok başka yeni düşüncelerin ortaya çıkarılabileceğine inanmaktadırlar.¹⁰

Eserde, daha sonra İbn Sînâ'nın "Tanrı ile evrenin (âlemin)" birlikte ezeli (öncesiz) olduğuna dair düşünceleri açıklanmaktadır. İbn Sînâ'nın, Tanrı'nın, zamanın ve maddenin en başlangıçtan beri var olduğunu ve ebedî olarak var olacağını öne sürdüğü, Gazzâlî'nin ise buna karşı çıktığı ifade edilir. Gazzâlî, onun, Tann'nın evreni kendi iradesiyle değil de, doğal zorunluluk yüzünden yarattığına dair ilkesini de reddetmiştir. Gazzâlî, İbn Sînâ'nın ve diğer Doğulu Aristocuların, Tanrı'nın cüz'iyatı, yani ayrıntıları değil, küllileri bildiğine, evrendeki bazı olayların Tanrı'nın özgür iradesine göre

¹⁰ Tüten Özkaya, *a.g.e.*, s. 634.

gerçekleşmediğine, aksine zorunluluk sonucu gerçekleştiğine dair tezine de olumsuz bakıyordu. İbn Sinâ'nın varlık felsefesine karşı savaşta Gazzâlî çizgisini daha sonra, XII. yüzyılda, Şehristânî ve Fahreddin Râzî gibi düşünürlerin devam ettirdiği; Şehristânî ve Râzî'nin görüşlerinin eleştirisini ve İbn Sinâ'nın felsefesinin savunmasını ise XIII. yüzyılda N. Tûsî'nin yaptığı kaydedilir.

İbn Sinâ Biyografisinin Rusça Çevirisi

İbn Sinâ'nın Biyografisi, M. Dinorşoyev ve T. Mardonov tarafından Arapçadan Rusçaya çevrilmiştir. Biyografi iki kısımdan meydana gelir: Birinci kısım bizzat İbn Sinâ'nın anlattığına göre, ikinci kısım ise öğrencisi Cüzcânî tarafından yazılmıştır. İranlı bilgin A. Horasanî ve Tacikistan Bilimler Akademisi üyesi olan A. Mirzoyev'in ifadelerine göre, Biyografi'nin eksiksiz (tam) yazma nüshası Londra'da British Museum'da, diğer bir nüshası ise "Şeyhurreis'in Hayat Hikâyesi" başlığıyla ve 2385/ş numarada kayıtlı olarak Özbekistan Bilimler Akademisi Oryantalizm Enstitüsü'nün Abu Reyhan Beyrûnî adını taşıyan kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Biyografi kısmen ve tam olarak birkaç kez Rusçaya çevrilmiş ve yayınlanmıştır.¹¹

Bu kitapta yer alan Biyografi'nin çevirisi, Usaybia'nın İbn Sinâ, el-İşârât ve't-Tenbihât (Kahire 1960, I. Kısım)'da yayınlanmış olan "*Uyûn el-embâ' fi tabakâti'l-etibbâ*" metninden yapılmıştır. Biyografi bölümüyle ilgili 110 tane açıklayıcı not vardır. Bu notlar M. Sultnov tarafından hazırlanmıştır.

Arthur Sagadeyev ve İbn Sinâ Çalışmaları

Şüphesiz ki İbn Sinâ'nın doğumunun 1000. yıldönümüne armağan olarak 1980 yılında yayınlanmış olan kitaplardan önce ve sonra SSCB'de büyük filozofla ilgili başka çalışmalar da ortaya konmuştur. Bu çalışmalarda merhum Rus İslâm Felsefesi araştırmacısı Arthur Sagadeyev büyük bir rol almıştır.

Merhum A. Sagadeyev (1931-1997), SSCB'nin en önde gelen İslâm Felsefesi uzmanıdır. Kazan'da doğmuş, 1954'te Moskova Oryantalizm Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimini, 1964 yılında

¹¹ "Gençlik Yılları", yy, Ogonek Dergisi, sy, 33, Moskova, 1952, s. 160.

ikinci bir doktorasını “Uzak ve Orta Doğu Halklarının Estetik Tarihi (Orta Çağ Dönemi)” başlıklı tezi ile bitirmiştir. Bu tezde daha çok İslâm Felsefesi ve Müslüman filozofların görüşlerinden bahseder, aynı şeylerin tez başlığında yer almaması ise ideolojik endişelerin doğurduğu bir sonuçtur. Sagadeyev’in doçentlik tezi ise meşşâilikten bahseden “Doğu Peripatetizmi” adlı çalışmasıdır.

Sagadeyev’in İslâm Felsefesi hakkındaki hayat boyu süren tetkikleri, onun İngilizcede (birkaç makaleden ayrı olarak) yayınlanan tek mühim eseri olan *Classical Islamic Philosophy* (Moskova, 1990), (Tevfik İbrahim ve Artur Sagadeyev) içinde özetlenmiştir. Bu eser, İslâm Felsefesi sahasında, Rusça konuşan iki seçkin araştırmacı tarafından yazılan gerçek bir şaheserdir.¹²

Sagadeyev, çok iyi derecede Arapça bildiği için İslâm filozoflarının eserlerini Rusçaya çevirmekle kalmamış, bu eserlere yazılan yüzlerce Arapça şerhi de mütalaa ederek değerlendirme zahmetine katlanmıştır. Kısaca ifade edecek olursak, Sagadeyev’in İslâm Felsefesi alanında ortaya koyduğu Rusça çalışmaların sayısı o denli çoktur ki bununla ilgili makale ve kitap şeklinde bağımsız çalışmaların yapılmasına neden olmuştur.¹³

¹² Alexander Knysh, *a.g.e.*, s. 421. Eserin yazarlarından biri olan Prof. Dr. Tevfik İbrahim halen Moskova Devlet Üniversitesi Afrika ve Asya Halkları Enstitüsü öğretim üyesidir. Kendileriyle 2007 yılının Mart ayında İstanbul’da gerçekleştirilen bir sempozyumda konuştuğumuzda bu kitabın İngilizce çevirisinin elimde bulunduğunu, fakat Rusça orijinaline ihtiyaç duyduğumu da ifade ettim. Cevap olarak bana, bu konuyla Moskova’ya döndüğünde ilgileceğini bildirdi. 2008 yılı Nisan ayında Moskova’ya gittiğimde bu konuyu Tevfik Bey’e tekrar anımsattım. Bana, cevap olarak, bu eserin Rusça orijinalinin yayınlanmasının hemen ardından bazı siyasi nedenlerle toplatıldığını, bu yüzden kitabın kişisel kitaplığında da kalmadığını söyledi.

¹³ Bu çalışmalara birçok örnek vermek mümkün olmakla birlikte, biz burada, bunların en önemli olanlarını göstermekle yetiniyoruz:

1. V. V. Vançugov, *Klassiki Arabo-Musulmanskoj Filosofiyi v Perevodab A. V. Sagadeeva (A. V. Sagadeyev’in Çevirilerinde Arap-Müslüman Felsefesinin Klasikleri)*, Rus Oryantalizm Araştırmaları Enstitüsü Edwin Mellen Press Yayınları, Moskova, 1999. Bu eser, adından da görüleceği üzere, Sagadeyev’in tercümeleri ışığında İslâm Felsefesinden bahsetmektedir.

2. Nur Kirabayev, Vançugov, Andrey Smirnov, E. Frolova, M. Stepanyants ve diğer İslâm Felsefesi araştırmacılarının katkılarıyla hazırlanan ve 2010 yılının Nisan-Mayıs aylarında Moskova’da Mercani Yayınları tarafından yayınlanan 3 ciltlik *Srednevekovaya Arabo-Musulmanskaya Filosofiya v Perevodab A. V. Sagadeyeva (A. V. Sagadeyev’in Çevirilerinde Orta Çağ Arap-Müslüman Felsefesi)*.

Sagadeyev, *İbn Sina* eserinin elimizde bulunan 2. baskısında (Moskova, Mısl Yayınları, 1985, 224 sayfa) sözlerine İbn Sînâ'dan alıntılacağı özlü sözlerle (eserin epigraf kısmındaki aforizmalarla) başlıyor. 4 sayfadan ibaret Ön Söz'de İbn Sînâ'ya Doğu ve batı dünyasında verilen adlardan, övgü dolu yakıştırmalardan bahsediyor. Onun bütün dünyada derin bir nüfuza sahip olduğunu vurguluyor. İbn Sînâ'nın İslâm Felsefesi ve dünya felsefesi tarihindeki önemini ön plana çıkartıyor.

Yazar, eserin ilerleyen bölümlerinde İbn Sînâ'nın hayatı ve eserlerinden bahsederken onun bir filozof, tabip, şair, vezir ve ölümsüz bir seyahat adamı olduğunu belirtiyor.

Sagadeyev, kitabının sonraki bölümlerinde filozofumuzun ilimlerin sınıflandırılması, mantık, fizik, doğa bilimlerinin genel durumu, cansız cisimler, evrensel bilim, İlahiyat ilimleri ve amelî ilimler konularındaki görüşlerine ayrıntılı olarak yer veriyor.

Sagadeyev'in en başarılı çalışmalarından biri olan bu eser, ciddi bir sonuç bölümü, oldukça zengin bir bibliyografya ve dikkatle hazırlanmış dizinle bitiyor.

Sagadeyev'in İbn Sînâ üzerine kaleme aldığı diğer bir kapsamlı çalışması, *İbn Sina: İzbrannıye Filosofskiye Proizvedeniya* (İbn Sînâ: Seçilmiş Felsefî Eserleri) adını taşımaktadır. Elimizde bulunan ve muhtemelen ilk baskısı olan bu kitap, 1980 yılında Moskova'da, SSCB'nin önemli bilim adamları olan E. M. Primakov, M. S. Asimov, E. Y. Yusupov, G. A. Aşurov, V. E. Evgrafov ve E. A. Frolova gibi kişilerin redaktörlüğü ile Nauka Yayınları tarafından basılmıştır.

Kitap 553 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın Ön Söz'ünü, P. N. Fedoseyev yazmıştır. M. Asimov ve M. Dinorşoyev gibi önemli Rus İslâm felsefesi araştırmacıları ise kitaba "İbn Sînâ ve Onun Dünya Uygarlığının Gelişmesindeki Rolü" başlığı altında çok geniş bir giriş bölümü yazmışlar. Eserde İbn Sînâ'nın kapsamlı bir özgeçmişine de yer verilmiştir.

Sagadeyev, bu eserinde sırasıyla İbn Sînâ'nın mantık, fizik ve metafizikle ilgili eserlerinden Rusçaya tercümeleme yapmak suretiyle

Rusça İbn Sînâ çalışmalarında yeni bir dönüm noktası yaratmıştır.

Özetle, şunu belirtelim ki Arthur Sagadeyev'in çalışmaları, diğer Rusça İslâm Felsefesi çalışmalarının çoğundan daha üstündür; onun *İbn Rüşd (Averroes)* (Moskova, 1973) ve *İbn Sina (Avicenna)* (Moskova, 1980) adlı çalışmaları, sahaya yaptığı sağlam ve özgün katkılardır. Onun editörlüğünde neşredilen ortak çalışmalar da, Batılı araştırmacılardan serbestçe aktarılan fikirlerde değişiklikler yapmak (önceki paragraflarda zikredilen birçok eserin tipik bir özelliğidir bu) yerine, (nispeten) yüksek bir araştırmacılık seviyesi ve özgün araştırma ile temayüz eder.¹⁴

İbn Sînâ'yla İlgili Doktora Tezleri

Yukarıda, İbn Sînâ ile ilgili Rusça genel çalışmalardan bahsederken, şu iki doktora tezine değinmiştik:

1) Ş. Juraev, *İdeyi İbn Sino ob Elementab Protivoreçiya* (İbn Sînâ'nın Çelişkili Unsurlar Hakkında Düşünceleri), Taşkent, 1976.

2) Y. Zavadovski, *Abu Ali İbn Sînâ*, Taşkent, 1958.

Bu iki teze ayrıntılı bilgiler elde edemediğimiz için ve bunların birer kitap olarak yayınlanıp yayınlanmadığını bilmediğimizden dolayı burada değerlendirmeye almamız mümkün olamamaktadır.

Bununla birlikte, elimizde bulunan tezlerden bahsedebiliriz. Bunlardan biri, 1985 yılında Gürcistan'da, Tiflis Devlet Üniversitesi Sâmi Diller Bölümünde Nana Şugladze tarafından savunulmuş olan *Leksika Traktata İbn Sini Abvâlu'n-Nefs* (İbn Sînâ'nın "Ahvâlu'n-Nefs Risalesinin Kelime Hazinesi) adlı doktora tezidir. Bu tezi, ünlü Sovyet-Rus dilbilimci oryantalisti K. G. Tsereteli yönetmiştir.

Tezde adından da görüleceği üzere İbn Sînâ, daha çok dilbilimsel açıdan değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, giriş bölümünde Orta Çağ İslâm Felsefesinde yaygın olarak kullanılan terimlerden bahsedilmiş, Arapçanın bir dil olarak zengin oluşu ve bu zenginlik sayesinde Eski Çağ Yunan Felsefesi eserlerinin Arapçaya aktararak İslâm dünyasına kazandırılmasında terminoloji ve kavramlar açısından hiçbir sorun olmadığına dikkat çekilmiştir.

¹⁴ Alexander Knysh, *a.g.e.*, s. 421.

Şugladze, bu tezinde Arap edebî dilinin tarihî gelişim sürecini ciddi bir şekilde araştırmadan İslâm Felsefesi terimlerinin gerektiği gibi anlaşılamayacağını vurgulamış, İbn Sînâ'nın felsefî ve poetik üslûbunun zenginliğinin sadece aşırı lafızcı yaklaşımlar veya semantik okumalarla değil, aynı zamanda onun felsefesinin de bilinmesi durumunda anlaşılabileceğini kaydetmiştir.

Yazarın, tezinin pratik ve siyasî değeri üzerine düşüncelerle sonuçlandırması da, daha doğrusu, böyle bir zorunluluk hissetmesi de Sovyet-Rus İslâm Felsefesi araştırmalarındaki yaklaşımların ne denli katı olduğunu gözler önüne sermektedir.

SSCB döneminde İbn Sînâ üzerine yazılmış doktora tezlerinden bir diğeri, 1973 yılında Taşkent'te, Özbekistan Bilimler Akademisi Ebû Reyhan Birûnî Oryantalizm Enstitüsü'nde Şaikram Şaislamov tarafından *İbn Sînâ'nın Urcûze fi't-Tıbb* adıyla savunulmuş olan tezdır. Hemen belirtelim ki, bu tez Filoloji alanında doktora derecesi almak amacıyla hazırlanmıştır.

Şaislamov'un bu tezi, daha çok filolojik araştırmalar, İbn Sînâ'nın adı geçen eserinin Özbekçeye tercümesi ve açıklamalardan oluşur. Bununla birlikte, tezde İbn Sînâ'nın hayatı ve eserleri, aynı zamanda onun şiirleri ve bu alanda takip ettiği üslup da değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Bu tezin en önemli özelliği, İslâm Felsefesi tarihine dair bazı teknik bilgiler vermesi ve İbn Sînâ'nın edebiyat alanında kullandığı dili felsefe alanındaki dil ve üslupla karşılaştırıyor olmasıdır.

Nazrullo Rahmatullayev'in 1980 yılında Kazakistan'da, Almatı Kazakistan Devlet Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde savunduğu doktora tezi ise, *Filosofkiye Vzglyadı İbn Sîni v Knige Ukazaniya i Nastavleniya* (İbn Sînâ'nın El-İşârât ve't-Tenbihât Adlı Eserindeki Felsefî Görüşleri) başlığını taşıyordu. Yazarın bu çalışması, 1981 yılında Duşanbe'de Doniş Yayınları tarafından Muso Dinorşoyev'in editörlüğüyle yayınlanmıştır. Bu tez ve sonradan kitaba dönüştürülen çalışma hakkında daha önce bilgiler verdiğimiz için burada sadece adını anmakla yetiniyoruz.

Kaynaklar

Alper, Ömer Mâhir, “İbn Sînâ”, *DİA*, Cilt: XX, İstanbul, 1999.

Imamkhodjaeva, Oidinposha, “The Excavation & Recovery of Abu Ali Ibn Sina From Western & Russian Orientalism: The Central Asian Cultural Roots of Ibn Sînâ”, Ph.D. Thesis, Binghamton University, New York, 2000.

Knysh, Alexander “Rusya ve Sovyetler Birliği’nde İslâm Felsefesi”, *İslâm Felsefesi Tarihi*, Ed.: Seyyid Hüseyin Nasr, Oliver Leaman, Çev.: Şamil Öçal, Hasan Tuncay Başoğlu, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

Özkaya, Tüten, “Sovyetler Birliği’nde İbn Sînâ Üzerine Çalışmalar”, *Erdem Dergisi*, Cilt: 4, sy, 11, Ankara, 1989.

Taş, İsmail, “SSCB Döneminde İslâm Felsefesi”, *Marife İlmî Dergi*, sy, 3, Konya, 2002.

Terzioğlu, Habil Arslan, “İbn Sînâ’nın Tababeti ve Avrupa’ya Tesirleri”, *İbn Sînâ: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Der.: Aydın Sayılı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

Terzioğlu, Habil Arslan, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen Bir İbn Sînâ Portresi ile Yeni Bulunan Bazı Belgeler ve Son Araştırmalar Işığında İbn Sînâ’nın Türklüğü Meselesi”, *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri (17-20 Ağustos 1983)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984.